

Nagypéntek

A nagypéntek húsvétot megelőző péntek, a kereszténység legnagyobb ünnepe. Ezen a napon emlékezünk Jézus Krisztus kereszthalálára. Az ünnep első nyomai a IV–V. sz.-ig nyúlnak vissza. Szertartásai már a VII–IX. században kialakultak; ezekben a gyász és a kereszt tisztelete, imádása domborodik ki. Bár az ősegyházban nem tartották ünnepnek, mert böjti nap volt, a kereszténység századai alatt számtalan kereszténység előtti képzet, a tavaszkezdetre utaló hiedelem, szokás kapcsolódott e naphoz. Ezek közül az utóbbi évtizedekig legismertebb volt a hajnali fürdés. A mosakodás mindig a víz folyásával szemben és visszakézből történt. A mosakodás után a patak vizéből haza is vittek és a húsvéti ünnepek alatt is azzal mosakodtak, általában egészségvarázsló céllal. Némely vidéken az állatokat is megittatták a patak vizéből, máshol a lovakat úsztatták meg a folyó vizében. Szeged-Alsóvárosban a beteg kisgyerekeket is levitték a Tiszára, hogy a bajt lemossák róluk. Elterjedt hiedelem volt, hogy aki a folyó vizében megmosakszik, egészséges lesz, nem lesz beteg, nem fáj a szeme, fürge lesz a munkában. A lányok azt várták a mosakodástól, hogy szépek legyenek, ne legyenek szeplősek. Ahol a víz partján fűzfák voltak, odamentek mosakodni, hogy szép, hosszú hajuk legyen. A Székelyföldön éjjel 12 órakor merítettek vizet az Oltból és megszentelték vele az istállót, az állatokat, a házat és ittak belőle, majd megmosakodtak benne. A néphit vallásos magyarázatot is fűzött a szokásokhoz. A folyóvíz mágikus erejét sokfelé magyarázták azzal, hogy azért hasznos nagypénteken, mert Jézust, mikor a katonák kísérték, beletaszították a Cedron patakjába, s ezzel megszentelődött. Ezért néhol aranyos víznek is nevezik a napfelkelte előtt merített vizet

A nagypénteki szokások második csoportjába tartozik a féregűzés. Ez arra is utal, hogy valamikor Jézus halálának emlékeztére minden háznál kialudt a tűz. Egyéb tilalmak is ismertek voltak; pl. nem volt szabad a szárnyas állatot levágni, nehogy dögöljenek az állatok. Szántani sem volt szabad, mert e napon Jézus a földben volt. Ugyanakkor Göcsejben délután a kora tavaszi veteményeket vetették. A keresztény középkorba vezethető vissza a nagypénteki tűzgyújtás, annak emlékeztére, hogy hajnalban, amikor Jézust Pilátus elé vitték, a szolgák és katonák tüzet gyújtottak és amellet melegedtek. Templomba gyászruhában vagy gyászt kifejező ruhadarabot öltve mentek (Dél-Dunántúlon fehér ruha, fehér fejkendő).

Nagypénteken a protestáns vallásúak sem ettek húst. A Tápió menti falvakban a katolikusok étrendje: délben rántott leves és kifőtt tészta, vacsorára tej, aludttej, túró. A református pándiak ebédre tojást ettek és tejes ételt. A böjti tilalom nem terjedt ki azonban a pálinkaivásra. A Tápió mentén mindenütt hangsúlyozták is a nagypénteki reggeli és délelőtti pálinkaivás fontosságát. A zempléni falvakban babsalátát ettek nagypénteken, estére tejeskávét, túrós metéltet, tojáslevest fogyasztottak. Turai adat szerint nagypénteken egy-egy gerezd fokhagymát ettek, hogy az illetőt meg ne csípje a kígyó és egy-két szem pattogatott kukoricát is, hogy ne legyenek gyomorfájósak. Az ebéd egyébként ugyanaz, mint karácsony böjtjén: bableves és mákos tészta.

Általános hiedelem szerint nagypénteken nem sütnék kenyeret, mert az ilyen kenyér kővé válna. Nagypénteken nem szítottak tüzet. Kenyeret már ezért sem süthettek. Szeged vidékén azonban dagasztottak akkorát, mint egy libatojás. Ezt megszáritották és eltették, s akkor vették elő, ha valaki vízbe fúlt. A közepébe szentelt gyertyát tettek, és ahol a vízre eresztett kenyérből a gyertya kifordult, ott kellett a holttestet keresni. A pénteki napot általában szerencsétlennek vélték, különösen a nagypénteket, mely a keresztény egyházban Jézus megfeszítésének emléknapja. Tiltották az állattartással kapcsolatos munkákat. *„A nagypinteken ültetett kotlóhoz nem vót szerencsünk”* – vélték

Jászdózsán. Nagypénteken a moldvai magyarok nem fogják be a lovakat, mert úgy tartják, hogy akkor megbetegednének. Voltak azonban olyan állattartással kapcsolatos műveletek, melyeknek éppen nagypéntek volt a hagyományos ideje, például a farkalásnak és herélésnek, a jószágok bélyegzésének a századforduló körül Hajdúböszörményben, Debrecenben, Nádudvaron, Balmazújvárosban. Boriban ilyenkor hajtották ki ünnepélyesen a disznócsordát. A kanásznak tojást, babot, lisztet, kenyeret vittek az asszonyok. A kanász pedig mindenkit megkínált pálinkával. A földművelésben ugyancsak jellemző a tiltás, de annak ellenkezője is. „Krumplit legjobb húsvét nagyhetén vetni” – tartják. Sarkadkeresztúron. „Nagypénteken nem szabad fogasolni, boronálni a búzát, mert elszárad, kipusztul a töve” – mondták Zagyvarékason.

Időjárással kapcsolatos jóslások is fűződnek ehhez a naphoz. Eső esetén jó tavaszt jósolnak a bukovinai magyarok. Galgamácsán úgy tartották, hogy ha nagypénteken szép az idő, akkor

űszkös, rossz termés lesz. Zagyvarékason úgy mondták: „Nagypénteki eső, annyi méreg, amennyi szem lehull. Rossz termés lesz”. Betegségelhárító, tisztító, termékenységarósló erőt tulajdonítottak a víznek. Különös jelentőséget kapott ezen a napon. Úgy vélték, aki nagypénteken napfelkelte előtt megfürdik, azon nem fog a betegség. „Nagypénteken napfeljött előtt a folyóvízbe háromszor belémártózt, az semmiféle betegséget nem kapott el másról”. Volt, ahol elegendőnek tartották a mosdást. A mosdást azzal magyarázzák, hogy a „holló ilyenkor mossa a fiát”. Zagyvarékason a szokás úgy maradt máig fenn, hogy a vizet hazaviszik és otthon mosdanak vele. Ezt a mosdást nemcsak betegség ellen tartották jónak, hanem szépségaróslónak, sőt a szeplő ellenszerének. A csépai hiedelem szerint szótalan víznek kellett lennie, vagyis menet közben, sem jövet, sem közben nem volt szabad megszólalni. Turán a lányok üvegben vittek haza a folyóról vizet, ugyancsak szótlanul, abban a hitben, hogyha ebben mosakszanak, szépek lesznek. Ilyen vízben a gazda vagy gazdasszony megforgatja a sonkát, szalonnát, hogy ne essen bele a féreg. A nagypénteki mosdásnak, fürdésnek különféle más magyarázatot is adtak, például Menyhén a gyerekeket azért küldték a patakra, hogy ne legyenek lusták, Mohiban azért mosakodtak a patakban, hogy ne fájjon a szemük, Boriban azért mosakodtak a lányok napfelkelte előtt, hogy szépek legyenek. A medvesalji falvakban is a nagypénteki vízzel kapcsolatos szokások és hiedelmek sokféle változatát jegyezték le. A nagypénteken hajnalban hozott vizet Almágyon rózsavíznek, Vecseklőn hollóvíznek nevezik. Az ilyen víznek a különböző magyarázatok szerint szépség-, egészségvarósló, gyógyító erőt tulajdonítottak. A Tápió menti falvakban a lányok, asszonyok hajnali mosdása a patakban a szépségaróslást célozta. Odamenet nem szólhattak senkihez, mert csak úgy tartották hatásosnak a cselekményt. A nagypénteki hajnali vizet aranyos víznek, aranyvíznek nevezték. Múlt századi leírás szerint a Tiszára járó lányok az egykori Szegeden a mosdás után a fűzek alatt fésűlködtek, hogy a hajuk hosszú legyen. Bukovinában azonban a nagypénteki fésűlködést kifejezetten tiltották. A nagypénteki jószágfürösztés is sokfelé volt ismert, hasonlóan egészségvarósló célzattal. A Hortobágy vidékén elsősorban a lovakat fürösztötték. Jászdózsán a teheneket itatni vitték a Tarna folyóhoz. Medvesalján a nagypénteki állatfürdetésnek egészségvarósló jelentőséget tulajdonítottak, de már a két világháború közti időben nem vitték az állatokat a patakra, csak az onnan hozott vízből töltöttek az ivóvizükbe. Turán a férfiak kora reggel levitték a lovakat a Galgára úsztatni, hogy meg ne rühesedjenek. A tisztasággal volt kapcsolatos a féregűzés is, melynek nagyszombat volt az ideje. Jászdózsán nagyszombaton reggel, mikor először szólaltak meg a harangok, a gazdasszony kiabált, miközben söpörte a ház falát: „Kígyók, békák távozzatok!”. Volt, ahol a fazekakat összeütögetve még nagyobb zajt csaptak, és a férgeket jelképező szemetet söpörték ki a kocsútra. Gyerekjátékként is fennmaradt a nagyszombati féregűzés. Haranggal, csengővel a nyakukban szaladták körbe a házat: „Kígyó, béka, távozz el a háztú, kígyó, béka, távozz el a háztú!” Csépán úgy vélték, hogy nagyszombaton a ház körülseprésével a boszorkányokat is elhajtják. A ma is gyakorolt és közismert húsvéti nagytakarítás többnyire meszeléssel, mázolóssal egészült ki. Így ír erről visszaemlékezésében Vankóné Dudás Juli Galgamácsáról: *„A lányok mázolták, meszelték, tapasztgatták a falakat, a padot, mely az ablak alatt állt egész nagyhéten. Ez a padka földből volt, az ablak alatt, közvetlen a fal tövében”*. Nagypéntekről nagyszombatra virradó éjszaka sokfelé ismert volt a más ünnepnaphoz kötődő házasságjósító szokás: A leány egész napi böjt után megmosdott, de nem törülközött meg, a törülközött a párnája alá tette, az a legény, aki álmában letörli az arcát, úgy vélték, az lesz a jövődöbelije. Hajdan évenként egyszer, nagyszombaton szítottak új tüzet. A szentelt tűz maradványának különféle praktikákban nagy szerepet tulajdonítottak, például kivitték a

szántóföldre, szőlőbe, hogy a termést ne érje jégverés, hogy a föld termékeny legyen. A tűzgyújtás egykori hagyományát őrzi egy játékdalunk: Tüzet viszek, nem látjátok, ég a ruhátok, ha látnátok, oltanátok...

Irodalom:

[Magyar Néprajz Folklór 3: Szokások: Jeles napok - népi szokások: április: húsvét, ti népköltés:](#)

[Magyar Néprajzi Lexikon: nagypéntek](#)

Ajánlott irodalom:

[Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd: nagypéntek](#)

[Báth Edit: Nagypénteki szokások és hiedelmek a Jászszécsényben](#)

A 2020-as koronavírus járvány arra ösztönözte az egyházakat, hogy online Igehirdetéseket közvetítsenek. Itt megtekintheti a Szolnoki Református Egyházközség online Istentiszteletét:

[MEGNÉMZEM](#)